

Asia: VN/23656/2023

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle toimeentulotuesta annetun lain 7 a §:n muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Lain nykytila ja esitetyt muutokset

Toimeentulotukilain 1 §:n mukaan toimeentulotuki on viimesijainen ja tilapäiseksi tarkoitettu toimeentuloturvan muoto, jonka myöntäminen perustuu yksilökohtaiseen tarveharkintaan. Viimesijaisen toimeentulotuen tehtävä suhteessa syyperustaiseen toimeentuloturvaan on toimia erityistilanteiden tilapäisenä täydentäjänä. Toimeentulotuki koostuu Kansaneläkelaitoksen järjestämisvastuulle kuuluvasta perustoimeentulosta sekä hyvinvointialueen sosiaalihuollon vastuulle kuuluvasta täydentävästä ja ehkäisevästä toimeentulotuesta Toimeentulotukilain 4 §:n momentin 2 mukaisesti.

Kunnilla on 50 prosentin rahoitusvastuu kustannuksista, joita muodostuu kunnan alueella asuville maksettavista Kansaneläkelaitoksen perustoimeentulotuen kustannuksista. Vuoden 2023 alussa toteutetun sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen myötä kunnilla ei ole ollut tosiasiallista mahdollisuutta vaikuttaa perustoimeentulotuen kustannuksiin, koska kunnilta poistuivat suorat, lakisäateiset vaikuttamismahdollisuudet valtakunnallisesti lähes miljardin euron suuruisiin toimeentulotuki- ja työmarkkinatukimenoihin. Kuntien vastuu toimeentulotuen kustannuksista suoritetaan peruspalvelujen valtionosuuksista tehtävän vähennyksen kautta.

Voimassa olevan lain 7 a§:n 3 momentin mukaan Kansaneläkelaitos on huomioinut perustoimeentulotukea määrittäessään asumismenot täysimääräisenä, jos toimeentulotuen hakijalla ei ole ollut tosiasiallista mahdollisuutta hankkia asuinpaikkakunnaltaan kustannuksiltaan Kansaneläkelaitoksen perustoimeentulotuen asumisnormin mukaista asuntoa. Aiemmissa lainsäädäntöhankeissa tarkoituksena on ollut laajentaa Kansaneläkelaitoksen harkintavaltaa niin, että asetettu oikeus mahdollistaisi entistä paremmin henkilöiden ja perheiden yksilöllisten tilanteiden huomioimisen, jotta toimeentulotuesta annetun lain mukaiset tavoitteet voitaisiin entistä tehokkaammin turvata.

Nyt annettu luonnosesitys poikkeaa merkittävästi tästä lainsäädännön kehityslinjasta. Voimassa olevan lain 7a§:n 3 momentin peruste kumottaisiin voimassa olevasta toimeentulotukilain säännöksestä. Esityksessä hyväksyttävät perustoimeentulotuen määrittämisessä huomioon otettavat asumismenot normitettaisiin asetuksella pyrkimyksenä vähentää asumismenojen

hyväksymiseen liittyvää Kansaneläkelaitoksen harkintaa. Lisäksi mainitaan yksityiskohtaisesti eritellyt perusteet, jolloin Kansaneläkelaitos voisi hyväksyä asumismenot täysimääräisinä. Esityksen tavoitteena on merkittävät säästöt toimeentulotukimenoissa.

Hyväksyttävät asumismenot normitettaisiin niin, että myöskään vähäistä poikkeamaa asumismenoihin ei sallittaisi. Kolmen kuukauden määräajan jälkeen asumismenot hyväksyttäisiin asetetun asumisnormin mukaisena huolimatta siitä, onko hakijalla ollut tosiasiallista mahdollisuutta hankkia asuinpaikkakunnaltaan kustannuksiltaan asumisnormin mukaista asuntoa eikä asunnon hankkimiseen pystyttäisi myöntämään lisäaikaa.

Tampereen tilannekuva

Tampereella on kaikkiaan noin 141 500 asutokuntaa. Kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja on noin 17 000, joista opiskelijoille suunnattuna noin 4 800. Toukokuussa 2023 Tampereella yleistä asumistukea Kansaneläkelaitoksen tilastotiedon mukaan sai yhteensä noin 33 500 ruokakuntaa ja perustoimeentulotukea noin 9 300 kotitaloutta, joista noin 1 500 lapsiperheitä. Vuonna 2022 Tampereella perustoimeentulotukea sai noin 17 500 kotitaloutta, joista lapsiperheitä noin 2 600.

Kohtuuhintaisille vuokra-asunnoille on Tampereella ja muissa kasvukeskuksissa patoutunut tarve, mikä näkyy yleishyödyllisillä vuokranantajilla vuokranhakijoiden jonoina. Vuokrattavana näyttäytyviä kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja on tosiasiallisesti jo tarjottu asuntojonoissa oleville. Inflaation ja korkojen nousun vuoksi omakustannusperiaatteella toimivilla vuokra-asuntoyhtiöillä ja -yhteisöillä on vuokrankorotustarve vuodelle 2024, mikä vähentää entisestään edukkaimpien asuntojen saatavuutta. Myös vuokriltaan edullisimpiin, usein vanhemmassa asutokannassa sijaitseviin vuokra-asuntoihin kohdistuvat tulevaisuuden peruskorjaukset tulevat nostamaan näiden asuntojen vuokratasoa ja näin vähentämään asumisnormin alittavien vuokra-asuntojen määrää entisestään.

Huolimatta edellisvuosien kaupunkiseudun voimakkaasta asuinrakentamisesta perheasutokokoisten vuokra-asuntojen saatavuus on edelleen heikko. Tarkasteluajankohtana syyskuun 2023 alussa vuokraovi.com -palvelussa oli tarjolla neljä kappaletta Tampereella sijaitsevia, nykyisen asumisnormin kolmen henkilön kotitalouden asumiskustannusrajan alittavia kolmen huoneen ja vähintään 60 m²:n kokoisia vapaarahoitteisia vuokra-asuntoja. Vastaavia korkotukirahoitettuja vuokra-asuntoja oli tarjolla 18 kappaletta. Puolestaan neljän henkilön asumiskustannusrajan alittavia neljän huoneen vapaarahoitteisia vuokra-asuntoja oli tarjolla kaksi ja korkotukirahoitettuna viisi vuokra-asuntoa.

Mahdolliset vaikutukset ja riskit

Tampereen kaupunki katsoo, että Kansaneläkelaitoksen perustoimeentulotuessa huomioitavien asumismenojen suuruudeksi asetettava asumisnormi sekä kolmen kuukauden määräaika asumisnormin mukaisen asunnon löytämiseen heikentää toimeentulotukiasiakkaiden ja erityisesti lapsiperheiden asemaa. Heikoimmassa asemassa olevien ja lapsiperheiden osalta tulee huomioida elämäntilanteet ja nykyisen asuinalueen vaikutus arkeen kokonaisvaltaisesti. Perheiden tilanteet ovat erilaisia ja tiukat, joustamattomat rajat eivät ihmislähtöisesti ota yksilöllisiä tarpeita huomioon.

Kodin, asuinpaikan ja elinympäristön merkitys mm. päiväkoteihin ja kouluihin kiinnittymisen sekä palveluiden saavutettavuuden ja sosiaalisten verkostojen pysyvyyden kannalta on erityisen suuri.

Asuinpaikan vaihtumista mahdollisesti seuraavat nopeat ja laajat elämänmuutokset voivat tuoda mukanaan haasteita, jotka kasvattavat sosiaali- ja muiden palvelujen tarvetta. Huomiota tulisi kiinnittää myös siihen, että muutto uudelle asuinalueelle tietyssä iässä voi negatiivisesti vaikuttaa sosiaalisiin suhteisiin, esimerkiksi lapsen koulun vaihdon seurauksena. Huolimatta taloustilanteen kiristymisestä, lapsille ja nuorille tulisi lähtökohtaisesti luoda näkymiä vakaasta, positiivisesta ja tavoiteltavasta tulevaisuudesta.

Itsenäisesti asuvat 16–18-vuotiaat alaikäiset nuoret on myös tunnistettu kasvavana kohderyhmänä, joten esitetyn kaltaisia muutoksia tulisi tarkastella entistä nuoremmat kohderyhmät huomioiden. Esitettyä harkintavallan rajausta perustoimeentulotukea määritessä tulee arvioida suhteessa lapsen oikeuksista annetun yleissopimuksen (60/1991) vahvistamiin lapsen oikeuksiin sekä erityisesti lapsen edun toteutumiseen. Tampereen kaupunki pitää keskeisenä, että esityksen yhteydessä laaditaan kokonaisvaltainen lapsivaikutusten arviointi.

Tiukennettu toimintamalli voi johtaa asunnottomuusriskin kasvamiseen. Toimeentulotuen asumisnormin tiukentaminen voi johtaa jo valmiiksi heikoimmassa asemassa olevien henkilöiden ja perheiden haasteiden ja kuormituksen kasaantumiseen, ja sitä kautta olemassa olevien ongelmien syventymiseen ja/tai uusien syntyymiseen. On olemassa riski, että asunnottomuuden uhka tulee koskettamaan entistä useampaa perustoimeentulotukea saavaa. Vuokrat voivat jäädä maksamatta täysimääräisinä, ja maksamattomat vuokrat ja niiden aiheuttamat maksuhäiriömerkinnät vaikeuttavat nykyisen asunnon pitämistä ja uuden asunnon saantia. Vuokravelat ovat suurin syy hädöille. Häädetyksi tuleminen tai häätöuhka on aina kriisi, josta selviytyminen edellyttää tukea ja monenlaisia resursseja.

Tampereen asuinalueiden sosioekonomisen tasapainon kannalta olisi tärkeää, että toimeentulotuen saaja voi asua muuallakin kuin halvimmilla alueilla. Vuokratasoltaan edullisimmat asunnot keskittyvät usein tietyille asuinalueille. Nämä alueet ovat samoja, joiden asukkaiden sosioekonominen asema on jo valmiiksi keskimääräistä heikompi, ja joilla on usein nähtävissä merkkejä alueellisesta eriytymisestä. Hallituksen esitys ohjaisi toimeentulotukiasiakkaita entistä vahvemmin muuttamaan näille vuokratasoltaan halvimmille asuinalueille kiihdyttäen alueellista eriytymistä. On olemassa riski, että tämä kehitys vähentäisi näiden asuinalueiden houkuttelevuutta entisestään niiden henkilöiden keskuudessa, joilla on mahdollisuus valita asuinpaikkansa, ja ilmiö kiihtyisi entisestään. Alueellinen eriytyminen voimistuisi niin seudullisesti kuin valtakunnallisestikin, johtuen toimeentulotukiasiakkaille syntyvästä tarpeesta vaihtaa asuinpaikkakuntaa halvemman vuokratason perässä. Käytännössä Tampereen vähistä kohtuuhintaisista perheasunnoista kilpailisi yhä useampi: nykyisin Tampereella asuva tai asunnon perässä Tampereelle muuttava perhe.

Yhteenveto

Tampereen kaupunki esittää, että lainsäädännössä kiinnitettäisiin huomioita asumisnormin paikkakuntaakohtaiseen asuntomarkkinatilanteen huomioivaan asetantaan, erilaisten kotitalouksien yksilöllisten tilanteiden tarpeenmukaiseen arviointiin ja Kansaneläkelaitoksen harkintavaltaan sekä toimeentulotukiasiakkaiden tosiallisiin mahdollisuuksiin löytää kohtuuhintainen asunto asuinpaikkakunnaltaan aiheuttamatta lisätarpeita hyvinvointialueiden myöntämiin täydentäviin tai ehkäiseviin toimeentulotukiin. Valtion ei tule toimillaan edistää segregatiota eli asuinalueiden välistä haitallista sosioekonomista eriytymistä.

Tampereen kaupunki näkee myös oleellisena tehtävän kokonaisvaikutusarvioinnin lakimuutoksesta huomioiden hyvinvointialueen sosiaalihuollossa syntyvät kustannukset sosiaalipalveluiden asiakkuuksien mahdollisesti lisääntyessä. Samoin valtion tulee hallitusohjelman toimeenpanonsa yhteydessä arvioida uudistusten kokonais- ja kerrannaisvaikutuksia, joiden Tampereen kaupunki arvioi heikentävän merkittävästi tamperelaisten heikoimmassa asemassa olevien hyvinvointia.

Herrala Leeni

Tampereen kaupunki - Konsernijohtaja Juha Yli-Rajala